

به نام خدا
وزارت جهاد کشاورزی

سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی
مؤسسه تحقیقات جنگلها و مراتع کشور

ریاست جمهوری
معاونت علمی و فناوری

پراکنش گیاهان دارویی استان خراسان رضوی

نویسنده
محمد فیاض

با همکاری

رضا شاهنده، مهردادخت نجف پور نوایی، پروانه عشوری سنجابی و فاطمه سفیدکن

بهار ۱۳۹۱

این طرح با حمایت مالی ستاد توسعه علوم و فناوری گیاهان دارویی و طب ایرانی
(معاونت علمی و فناوری ریاست جمهوری) اجرا شده است.

سیاسگزاری

با استعانت از خداوند منان و به فضل آن یکتای بی همتا و با همت و تلاش کلیه همکاران دلسوز نگارش این کتاب که اطلاعات پایه آن با همکاری محققین مرکز تحقیقات کشاورزی و منابع طبیعی استان خراسان رضوی صورت گرفته، به اتمام رسیده است. لازم می دانم از تلاش و زحمات بیش از دو دهه همکاران محقق، مراتب تشکر و قدردانی خود را اعلام نمایم.

از مسئولین محترم سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی و نیز مسئولین محترم مؤسسه تحقیقات جنگلها و مراتع کشور و کلیه همکارانی که در اجرای این تحقیق نقش مؤثر داشته‌اند، تشکر و قدردانی می‌شود.

از مسئولین و بزرگواران ستاد توسعه علوم و فناوری گیاهان دارویی و طب ایرانی سرکار خانم دکتر سلطانه‌خواه، جناب آقای دکتر سالار امیر، جناب آقای دکتر آقامیری و جناب آقای دکتر عصاره که با پشتیبانی‌های مادی و معنوی خود امکان انجام این کار مهم را فراهم نمودند، کمال تشکر و قدردانی را داریم. امید است، استمرار این همکاری‌ها تسریع کنند و زمینه‌ساز امر توسعه کشور باشد.

از ریاست محترم مؤسسه تحقیقات جنگلها و مراتع کشور جناب آقای دکتر حسین میرزائی ندوشن که پشتیبانی و ویراستاری جهت تدوین این کتاب همکاری نمودند سپاسگزاری می‌گردد

نویسندگان

۲۵	<i>Amygdalus scoparia</i> (ارژن، بادام کوهی)
۲۵	<i>Anagallis arvensis</i> (آناگالیس)
۲۸	<i>Anchusa italicum</i> (گاوزبان)
۲۸	<i>Arctium lappa</i> (بابا آدم)
۳۱	<i>Artemisia absinthium</i> (افسنتين)
۳۱	<i>Artemisia aucheri</i> (درمنه کوهی)
۳۴	<i>Artemisia biennis</i> (درمنه دوساله)
۳۴	<i>Artemisia persica</i> (درمنه ایرانی)
۳۷	<i>Artemisia scoparia</i> (درمنه شرق، جاروی مشهدی)
۳۹	<i>Artemisia sieberi</i> (درمنه سستی)
۴۱	<i>Artemisia turanica</i> (درمنه تورانی)
۴۳	<i>Asperula glomerata</i> (زبرینه کوهی)
۴۵	<i>Berberis integerrima</i> (زرشک زراعتی)
۴۵	<i>Biebersteinia multifida</i> (آدمک)
۴۸	<i>Berberis vulgaris</i> (زرشک)
۴۸	<i>Bunium cylindricum</i> (روغنک، زیره استوانه‌ای)
۵۱	<i>Bunium persicum</i> (زیره کرمانی)
۵۱	<i>Bupleurum falcatum</i> (چتر گندمی داسی)
۵۴	<i>Bunium wolffii</i> (زیره کرجی)
۵۴	<i>Camelina rumelica</i> (کنان کُش)
۵۷	<i>Capparis spinosa</i> (کُور، علف مار)
۵۹	<i>Capsella bursa pastoris</i> (کیسه کشیش)
۵۹	<i>Centaurea bruguierana</i> (گونه‌ای گل گندم)
۶۲	<i>Centaurea iberica</i> (گونه‌ای گل گندم)
۶۲	<i>Centaureum Pulchellum</i> (قنطاریون زیبا)

۶۵	<i>Centaurea virgata</i> (گل گندم بوته‌ای)
۶۷	<i>Cerasus brachypetala</i> (آلبالوی کوهستانی)
۶۷	<i>Cerasus khorassanica</i> (آلبالوی خراسانی)
۷۰	<i>Cerasus microcarpa</i> (راناس، آلبالوی هسته ریز)
۷۰	<i>Chrozophora tinctoria</i> (دم عقربی)
۷۳	<i>Chenopodium album</i> (سلمه تره)
۷۳	<i>Cichorium intybus</i> (کاسنی)
۷۶	<i>Citrullus colocynthis</i> (حنظل، هندوانه ابو جهل)
۷۶	<i>Cnicus benedictus</i> (خار مقدس)
۷۹	<i>Cleome iberica</i> (علف مار)
۷۹	<i>Colchicum speciosum</i> (گل حسرت)
۸۲	<i>Cotoneaster nummularia</i> (شیرخشت، سیاه چوب)
۸۲	<i>Datura stramonium</i> (تاتوره)
۸۵	<i>Descurainia sophia</i> (خاکشیر)
۸۵	<i>Denderostellera lessertii</i> (سیاه گینه)
۸۸	<i>Dorema ammoniacum</i> (وُشا، کما کندل)
۸۸	<i>Dracocephalum subcapitatum</i> (بادرنجبویه عشق آبادی)
۹۱	<i>Ephedra intermedia</i> (أرمک)
۹۱	<i>Epilobium hirsutum</i> (فرفور)
۹۴	<i>Ephedra strobilacea</i> (ارمک بیابانی)
۹۶	<i>Ephedra procera</i> (ریش بز، أرمک)
۹۶	<i>Ferula diversivittata</i> (کمای معطر)
۹۹	<i>Ferula assa foetida</i> (آنغوزه)
۹۹	<i>Ferulago angulata</i> (چویل سه پاره)
۱۰۲	<i>Ferula foetida</i> (گند کُما)

۱۰۴	<i>Ferula gumosa</i> (باریجه، قاسنی)
۱۰۴	<i>Fumaria vaillantii</i> (گونه‌ای شاه تره)
۱۰۷	<i>Ficus carica</i> (انجیر)
۱۰۹	<i>Fmaria parviflora</i> (گونه‌ای شاه تره)
۱۰۹	<i>Gundelia tournefortii</i> (کنگر)
۱۱۲	<i>Glaucium corniculatum</i> (شقاییق)
۱۱۲	<i>Hera cleum persicum</i> (گلپر)
۱۱۵	<i>Hypericum perforatum</i> (هوفارقون، گل راعی)
۱۱۵	<i>Hypericum scabrum</i> (گل راعی دیهیمی)
۱۱۸	<i>Lallemantia royleana</i> (بالنگو)
۱۱۸	<i>Leonurus cardiaca</i> (دم شری ایرانی)
۱۲۱	<i>Lepidium sativum</i> (شاهی، ترتیزک)
۱۲۱	<i>Lithospermum officinale</i> (سنگدان)
۱۲۴	<i>Malabaila secacul</i> (شقایق صحرایی)
۱۲۴	<i>Malva neglecta</i> (گونه‌ای پنیرک)
۱۲۷	<i>Malva parviflora</i> (گونه‌ای پنیرک)
۱۲۷	<i>Marrubium vulgare</i> (فراسیون)
۱۳۰	<i>Mentha longifolia</i> (پونه)
۱۳۰	<i>Muscari racemosum</i> (کلاغک)
۱۳۳	<i>Nepeta bracteata</i> (پونه‌سای)
۱۳۳	<i>Nepeta glomerata</i> (پونه‌سای)
۱۳۳	<i>Nepeta glomerulosa</i> (پونه‌سای انبوه)
۱۳۷	<i>Nepeta kopedaghensis</i> (پونه‌سای دزفولی)
۱۳۷	<i>Nepeta longifolia</i> (پونه‌سای)
۱۳۷	<i>Nepeta saccharata</i> (پونه‌سای شیرین)

۱۴۱	<i>Nepeta persica</i> (پونه‌سای ایرانی)
۱۴۱	<i>Nepeta pungens</i> (پونه‌سای نیش‌دار)
۱۴۴	<i>Papaver dubium</i> (شقاییق)
۱۴۴	<i>Peganum harmala</i> (اسپند)
۱۴۷	<i>Perovskia abrotanoides</i> (برازمبل)
۱۴۷	<i>Pimpinella aurea</i> (گونه‌ای جعفری کوهی)
۱۵۰	<i>Pimpinella anisactis</i> (گونه‌ای جعفری کوهی)
۱۵۰	<i>Pimpinella khorassanica</i> (جعفری کوهی خراسانی)
۱۵۳	<i>Pimpinella lithophila</i> (جعفری کوهی صخره دوست)
۱۵۳	<i>Pimpinella tragium</i> (گونه‌ای جعفری کوهی)
۱۵۶	<i>Pistacia atlantica</i> (بنه)
۱۵۶	<i>Pistacia khinjuk</i> (خینجوک)
۱۵۹	<i>Pistacia vera</i> (پسته)
۱۵۹	<i>Plantago major</i> (بارهنگ کبیر)
۱۶۲	<i>Prangos ferulacea</i> (جاشیر)
۱۶۲	<i>Prosopis spinosa</i> (کهور)
۱۶۲	<i>Prunus pseudo prostrata</i> (آلوچه، گوجه وحشی)
۱۶۶	<i>Reseda lutea</i> (ورث)
۱۶۶	<i>Reseda luteola</i> (ورث زردنما)
۱۶۹	<i>Reseda persica</i> (ورث)
۱۶۹	<i>Rheum ribes</i> (ریواس)
۱۷۲	<i>Rosa beggeriana</i> (رز سفید)
۱۷۲	<i>Rosa canina</i> (نسترن وحشی)
۱۷۵	<i>Rosa iberica</i> (رز قفقازی)
۱۷۵	<i>Rosa persica</i> (ورک، رز ایرانی)

۱۷۸	<i>Rubus caesius</i> (تمشک)
۱۷۸	<i>Salvia leriifolia</i> (مریم گلی مشهدی)
۱۸۱	<i>Salvia macrosiphon</i> (مریم گلی لوله‌ای)
۱۸۱	<i>Salvia nemorosa</i> (مریم گلی مزرعه‌ای)
۱۸۴	<i>Sanguisorba minor</i> (توت روباه)
۱۸۴	<i>Scrophularia canina</i> (گیاه مخلصه)
۱۸۷	<i>Sinapis arvensis</i> (خردل بیابانی)
۱۸۷	<i>Stachys lavandulifolia</i> (چای کوهی)
۱۹۰	<i>Tanacetum parthenium</i> (بابونه گاوی)
۱۹۰	<i>Teucrium polium</i> (گل‌بره، مریم نخودی)
۱۹۳	<i>Thymus transcaspicus</i> (آویشن خراسانی)
۱۹۳	<i>Thymus transcaucasicus</i> (آویشن قفقازی)
۱۹۳	<i>Tripleurospermum disciforme</i> (بابونه کاذب)
۱۹۷	<i>Tribulus terrestris</i> (خارخسک)
۱۹۷	<i>Urtica dioica</i> (گزنه)
۲۰۰	<i>Valeriana sisymbriifolia</i> (سنبل الطیب کوهی، والرین کوهستانی)
۲۰۰	<i>Varthemia persica</i> (عطر سنگ)
۲۰۳	<i>Vincetoxicum nigrum</i> (ترباق خراسانی)
۲۰۳	<i>Viola odorata</i> (بنفشه معطر)
۲۰۶	<i>Vitex pseudo negundo</i> (بنگرو، بنگله)
۲۰۶	<i>Xanthium spinosum</i> (زردپنه خاردار)
۲۰۶	<i>Zataria multiflora</i> (از کند، آویشن شیرازی)
۲۱۰	<i>Ziziphora clinopodioides</i> (کاکوتی کوهی، مشک ترامشک)
۲۱۰	<i>Ziziphora tenuir</i> (کاکوتی)
۲۱۳	<i>Zosima absinthifolia</i> (گونه‌ای زردک کوهی)

منابع:

۲۱۵

منابع عکس:

۲۱۶

فهرست نقشه‌ها:

صفحه	عنوان
۱۳	نقشه ۱: گستره رویشی گیاه <i>Achillea biebersteinii</i> (بومادران)
۱۴	نقشه ۲: گستره رویشی گیاه <i>Achillea millefolium</i> (بومادران هزار برگ)
۱۶	نقشه ۳: گستره رویشی گیاه <i>Achillea wilhelmsii</i> (بومادران)
۱۸	نقشه ۴: گستره رویشی گیاه <i>Agrimonia eupatoria</i> (غاف)
۲۰	نقشه ۵: گستره رویشی گیاه <i>Alhagi camelorum</i> (ترنجبین، خارستر)
۲۲	نقشه ۶: گستره رویشی گیاه <i>Althaea cannabina</i> (ختمی شاهدانه‌ای)
۲۴	نقشه ۷: گستره رویشی گیاه <i>Amygdalus lycioides</i> (تنگرس، بادامک)
۲۶	نقشه ۸: گستره رویشی گیاه <i>Amygdalus scoparia</i> (ارژن، بادام کوهی)
۲۷	نقشه ۹: گستره رویشی گیاه <i>Anagallis arvensis</i> (آناگالیس)
۲۹	نقشه ۱۰: گستره رویشی گیاه <i>Anchusa italicum</i> (گاوزبان)
۳۰	نقشه ۱۱: گستره رویشی گیاه <i>Arctium lappa</i> (بابا آدم)
۳۲	نقشه ۱۲: گستره رویشی گیاه <i>Artemisia absinthium</i> (افسنطین)
۳۳	نقشه ۱۳: گستره رویشی گیاه <i>Artemisia aucheri</i> (درمنه کوهی)
۳۵	نقشه ۱۴: گستره رویشی گیاه <i>Artemisia biennis</i> (درمنه دوهاله)
۳۶	نقشه ۱۵: گستره رویشی گیاه <i>Artemisia persica</i> (درمنه ایرانی)
۳۸	نقشه ۱۶: گستره رویشی گیاه <i>Artemisia scoparia</i> (درمنه شرق، جاروی مسکونی)
۴۰	نقشه ۱۷: گستره رویشی گیاه <i>Artemisia sieberi</i> (درمنه دشتی)
۴۲	نقشه ۱۸: گستره رویشی گیاه <i>Artemisia turanica</i> (درمنه قرمز)
۴۴	نقشه ۱۹: گستره رویشی گیاه <i>Asperula glomerata</i> (زبرینه کوهی)
۴۶	نقشه ۲۰: گستره رویشی گیاه <i>Berberis integerrima</i> (زرشک زرافشانی)
۴۷	نقشه ۲۱: گستره رویشی گیاه <i>Biebersteinia multifida</i> (آدمک)
۴۹	نقشه ۲۲: گستره رویشی گیاه <i>Berberis vulgaris</i> (زرشک)
۵۰	نقشه ۲۳: گستره رویشی گیاه <i>Bunium cylindricum</i> (روغنک، زیره استوانه‌ای)
۵۲	نقشه ۲۴: گستره رویشی گیاه <i>Bunium persicum</i> (زیره کرمانی)

- نقشه ۲۵: گستره رویشی گیاه *Bupleurum falcatum* (چتر گندمی داسی) ۵۳
- نقشه ۲۶: گستره رویشی گیاه *Bunium wolffii* (زیره کرجی) ۵۵
- نقشه ۲۷: گستره رویشی گیاه *Camelina rumelica* (کتان کُش) ۵۶
- نقشه ۲۸: گستره رویشی گیاه *Capparis spinosa* (کُور، علف مار) ۵۸
- نقشه ۲۹: گستره رویشی گیاه *Capsella bursa pastoris* (کیسه کشیش) ۶۰
- نقشه ۳۰: گستره رویشی گیاه *Centaurea bruguierana* (گونه‌ای گل گندم) ۶۱
- نقشه ۳۱: گستره رویشی گیاه *Centaurea iberica* (گونه‌ای گل گندم) ۶۳
- نقشه ۳۲: گستره رویشی گیاه *Centaureum Pulchellum* (قنطاریون زیبا) ۶۴
- نقشه ۳۳: گستره رویشی گیاه *Centaurea virgata* (گل گندم بوته‌ای) ۶۶
- نقشه ۳۴: گستره رویشی گیاه *Cerasus brachypetala* (آلبالوی کوهستانی) ۶۸
- نقشه ۳۵: گستره رویشی گیاه *Cerasus khorassanica* (آلبالوی خراسانی) ۶۹
- نقشه ۳۶: گستره رویشی گیاه *Cerasus microcarpa* (راناس، آلبالوی هسته ریز) ۷۱
- نقشه ۳۷: گستره رویشی گیاه *Chrozophora tinctoria* (دم عقربی) ۷۲
- نقشه ۳۸: گستره رویشی گیاه *Chenopodium album* (سلمه‌تره) ۷۴
- نقشه ۳۹: گستره رویشی گیاه *Cichorium intybus* (کاسنی) ۷۵
- نقشه ۴۰: گستره رویشی گیاه *Citrullus colocynthis* (حنظل، هندوانه ابو جهل) ۷۷
- نقشه ۴۱: گستره رویشی گیاه *Cnicus benedictus* (خار مقدس) ۷۸
- نقشه ۴۲: گستره رویشی گیاه *Cleome iberica* (علف مان) ۸۰
- نقشه ۴۳: گستره رویشی گیاه *Colchicum speciosum* (گل حسرت) ۸۱
- نقشه ۴۴: گستره رویشی گیاه *Cotoneaster nummularia* (شیر خشک، سیاه چوب) ۸۳
- نقشه ۴۵: گستره رویشی گیاه *Datura stramonium* (تاتوره) ۸۴
- نقشه ۴۶: گستره رویشی گیاه *Descurainia sophia* (خاکشیر) ۸۶
- نقشه ۴۷: گستره رویشی گیاه *Denderostellera lessertii* (سیاه گینه) ۸۷
- نقشه ۴۸: گستره رویشی گیاه *Dorema ammoniacum* (وُشا، کما کندل) ۸۹
- نقشه ۴۹: گستره رویشی گیاه *Dracocephalum subcapitatum* (بادرنجبویه عشق آبادی) ۹۰
- نقشه ۵۰: گستره رویشی گیاه *Ephedra intermedia* (اُرمک) ۹۲
- نقشه ۵۱: گستره رویشی گیاه *Epilobium hirsutum* (فرفور) ۹۳
- نقشه ۵۲: گستره رویشی گیاه *Ephedra strobilacea* (ارمک بیابانی) ۹۵

- نقشه ۵۳: گستره رویشی گیاه *Ephedra procera* (ریش بز، ارمک) ۹۷
- نقشه ۵۴: گستره رویشی گیاه *Ferula diversivittata* (کمای معطر) ۹۸
- نقشه ۵۵: گستره رویشی گیاه *Ferula assa foetida* (آنگوزه) ۱۰۰
- نقشه ۵۶: گستره رویشی گیاه *Ferulago angulata* (چویل سه پاره) ۱۰۱
- نقشه ۵۷: گستره رویشی گیاه *Ferula foetida* (گندکُما) ۱۰۳
- نقشه ۵۸: گستره رویشی گیاه *Ferula gumosa* (باریجه، قاسنی) ۱۰۵
- نقشه ۵۹: گستره رویشی گیاه *Fumaria vaillantii* (گونه‌ای شاه تره) ۱۰۶
- نقشه ۶۰: گستره رویشی گیاه *Ficus carica* (انجیر) ۱۰۸
- نقشه ۶۱: گستره رویشی گیاه *Fumaria parviflora* (گونه‌ای شاه تره) ۱۱۰
- نقشه ۶۲: گستره رویشی گیاه *Gundelia tournefortii* (کنگر) ۱۱۱
- نقشه ۶۳: گستره رویشی گیاه *Glaucium corniculatum* (شقایق) ۱۱۳
- نقشه ۶۴: گستره رویشی گیاه *Heracleum persicum* (گلپر) ۱۱۴
- نقشه ۶۵: گستره رویشی گیاه *Hypericum perforatum* (هوفارقون، گل راعی) ۱۱۶
- نقشه ۶۶: گستره رویشی گیاه *Hypericum scabrum* (گل راعی دیهیمی) ۱۱۷
- نقشه ۶۷: گستره رویشی گیاه *Lallemantia royleana* (بالنگو) ۱۱۹
- نقشه ۶۸: گستره رویشی گیاه *Leonurus cardiaca* (دم شیری ایرانی) ۱۲۰
- نقشه ۶۹: گستره رویشی گیاه *Lepidium sativum* (شاهی، ترخیزک) ۱۲۲
- نقشه ۷۰: گستره رویشی گیاه *Lithospermum officinale* (سنگدانه) ۱۲۳
- نقشه ۷۱: گستره رویشی گیاه *Malabaila secacul* (شقایق صحرائی) ۱۲۵
- نقشه ۷۲: گستره رویشی گیاه *Malva neglecta* (گونه‌ای پنیرک) ۱۲۶
- نقشه ۷۳: گستره رویشی گیاه *Malva parviflora* (گونه‌ای پنیرک) ۱۲۸
- نقشه ۷۴: گستره رویشی گیاه *Marrubium vulgare* (فراسیون) ۱۲۹
- نقشه ۷۵: گستره رویشی گیاه *Mentha longifolia* (پونه) ۱۳۱
- نقشه ۷۶: گستره رویشی گیاه *Muscari racemosum* (کلاغک) ۱۳۲
- نقشه ۷۷: گستره رویشی گیاه *Nepeta bracteata* (پونه‌سای) ۱۳۴
- نقشه ۷۸: گستره رویشی گیاه *Nepeta glomerata* (پونه‌سای) ۱۳۵
- نقشه ۷۹: گستره رویشی گیاه *Nepeta glomerulosa* (پونه‌سای انبوه) ۱۳۶
- نقشه ۸۰: گستره رویشی گیاه *Nepeta kopedaghensis* (پونه‌سای دزفولی) ۱۳۸